

EIROPAS ARHEOLOGU ASOCIĀCIJAS 19. GADSKĀRTĒJAIS SAIETS PILZENĒ ČEHIJĀ

Nebūt 2013. gada Eiropas arheologu asociācijas saietā nozīmē nebūt informētam par jaunākajiem sasniegumiem arheoloģijā mūsdienu Eiropā.

Čehu arheoloģijas attīstība briedumu sasniedza vēl pagājušā gadsimta 90. gadu beigās, kad Čehijas ZA Arheoloģijas institūta direktors Evžens Neustupnijs (*Neustupny*, dz. 1933) 1998. gadā nodibināja jaunu arheoloģijas nodaļu Rietumu Bohēmijā. 7. septembrī arheologu saieta ietvaros par godu šīs institūcijas dibinātājam E. Neustupnijam bija organizēts simpozījs, kurā tika nolasīti 11 referāti. Referentu vidū bija arī mums ļabi pazīstamais čehu profesors Jans Bouzeks (*Bouzek*), kurš publicējis grāmatu angļu valodā par Čehijas aizvēsturi Eiropas kontekstā.

Evžens Neustupnijs ir izrādījis dziļu interesi arī par Lubāna mitrāja apmetnēm, īpaši uzsverot Lagažas apmetnes un Aboras un Ičas apmetņu nozīmīgumu zvanveida kausu kultūras atskaņu meklējumos. E. Neustupnija zinātniskā darbība aptver plašu diapazonu: aizvēsturisko kultūru periodizācija un sinhronizācija, izcelšanās, demogrāfiskie aspekti, matemātikas metodes un datorprogrammēšana. Viņu nodarbina arī cilvēka pasaules teorija (*Theory of Human World*): kulturālais mantojums, artefaktu komplicētība, to mērķis un izmeklēšana, adaptēšana, specializācija, komunikācija un identitātes izpausme (*expression*). E. Neustupnijs simpozija pirmajā darba dienā nolasīja lekciju "Arheoloģija kā artefaktu teorija".

Čehu arheologi atsevišķā izdevumā ir publicējuši saieta programmu (204 lpp.). Tajā ir sniegti visu sekciju paplašināti apraksti, kā arī norādīts visu referātu nolasīšanas laiks, tādējādi speciālistiem bija iespējams jau iepriekš izplānot interesējošo referātu noklausīšanos.

Referāti bija sagrupēti septiņos lielos blokos:

- 1) arheoloģisko atklājumu interpretācija (46 sekcijas),
- 2) arheoloģiskā mantojuma resursu menedžments (10 sekcijas),
- 3) teorija un paradigma arheoloģijā (10 sekcijas),
- 4) publiskā arheoloģija (4 sekcijas),
- 5) ēdiena un dzērienu arheoloģija (6 sekcijas),
- 6) arheoloģijas zinātne (9 sekcijas),
- 7) dažādi (3 sekcijas).

Pirmā bloka referātu vidū tika izcelta arheoloģiskā dzintara 4000 gadu ilga "pasaules karjera" – no neolīta līdz dzelzs laikmetam. Šo sekciju vadīja

Janušs Čebrešuks (*Czebreszuk*) un Mateušs Jēgers (*Jaeger*) (abi no A. Mickeviča Poznaņas Universitātes) un Starptautiskās aizvēstures un agrinās vēstures asociācijas (UISPP) senā dzintara pētījumu komitejas vadītājs Aleksandrs Palavestra.

Atzīmējama liela cieņa pret vecākās paaudzes speciālistiem. J. Bouzeks, 2008. gadā mirušā profesora Kurta Vernera Beka draugs, referējot pieminēja šī izcilā zinātnieka nopelnus dzintara komitejas vadībā, uzsverot arī Talsu 2001. gada konferences nozīmīgumu kopējā šīs komitejas darbības jomā.

Apsveikuma lauri šoreiz pienākas daņu arheologam Pallem Siemenam, kurš ir apmeklējis Rīgu pēc 1994. gadā notikušā AKK (auklas keramikas kultūra) simpozija Jitlandē. Viņa vadībā atsegts uzkalniņa kaps ar unikālu dzintara rotu grupveida izkārtojumu ap sievietes krūtīm un pāri visam ķermenim pa vertikāli. Šo rotu vecums attiecināms uz 2900.–2400. g. pr.Kr.

Piecu itāļu speciālistu referāts par vēlā bronzas laikmeta Baltijas dzintara apstrādes darbnīcas atklāšanu Ziemeļītalijā (Trento autonomā province) uz dienvidiem no Alpiem, kura tiek datēta ar 13.–12. gs. pr.Kr. Šeit bijušas galvenokārt Turīnas tipa krelles, kuru apstrādes fāzes noteiktas ar elektronmikroskopa palīdzību. Veiktas arī citas mūsdienīgas analīzes.

Britu bronzas laikmeta dzintara kreļļu saturētājus (sadalītājus, *amber spacers*) klasificējusi Kate Verkoijena (Ekseteras Universitāte, Lielbritānija), saistot tos ar Centrālo Eiropu un Vidusjūras austrumu daļu. Tika minēti kreļļu virkņu saturētāji no Mikēnu Grieķijas – *Kakovatos*, kas atgādina atradumus Bavārijas Asenkofenas apmetnē. Autore savā pētījumā izmantojusi rentgenstarojumu.

Agne Čivilīte (Lietuvas vēstures institūts) mēģināja atspoguļot Austrumbaltijas seno dzintaru no vidējā bronzas laikmeta (Sembas kultūra) līdz vēlajam bronzas laikmetam. Viņai būtu ieteicams detalizēti iepazīties ar dzintara apstrādes materiāliem Lagažas apmetnē Lubāna mitrājā, kā arī bronzas laikmetam piederīgām rotām Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas fondos.

Labi klasificētu materiālu (4000 artefakti) demonstrēja Mihals Emē (Čehijas ZA Arheoloģijas institūts), kurš pētījis Uņeticas (*Aunjetitzer*) kultūras dzintaru (agrais bronzas laikmets). Dzintars atrasts 304 kapos (87 kapulauki). Īpaši uzsvērts Mikulovices kapulauks (2000.–1800. g. pr.Kr.). Referents pierādīja, ka tieši Bohēmijai cauri gājuši Centrālās Eiropas dzintara tirdzniecības–apmaiņas ceļi, kuri piepeši pārstāja darboties klasiskās Uņeticas kultūras beigās.

Slovākijas agrā un vidējā bronzas laikmeta dzintara izstrādājumu klasifikācijas sistemātisku skalu demonstrēja Klāra Markova. Janušs Čebrešuks

veltīja uzmanību Mikēnu kultūras dzintaram, kura pētniecībai viņš ir savulaik ieguvis Eiropas grantu. Divi citi referenti – Mateušs Jēgers un Mateušs Cvalinskis (abi no A. Mickeviča Poznaņas Universitātes) – nolasīja referātus par Karpatu kalnu reģiona dzintaru bronzas laikmetā un Adrijas jūras dzintara ceļu tajā pašā laikmetā.

Par agrā dzelzs laikmeta dzintara tirdzniecību tika nolasīts labi sagatavots, ar uzskatāmu arheoloģiskā materiāla vienību uzskaiti un kartogrāfisko materiālu papildināts referāts. Juta Kneisela (Kristiāna Albrehta Universitāte Ķīlē) šo referātu balstīja uz materiāliem no *Komorowo* apmetnes un *Gorszewice* kapulauka (abi objekti atrodas Polijā) ar bagātu metāla importu no dienvidiem. Halštates D periodā situācija mainās, tomēr dzintars un metāls dominē kā Pomerānijas kultūrai piederošs Gdaņskas līča piekrastē. Tika iezīmēti visi galvenie dzintara tirdzniecības ceļi.

Otra visai interesanta sekcija šajā blokā bija veltīta šamanismam, ikonogrāfijai, artefaktiem, tehnoloģijai un svētvietai, kā arī to ainavām (*spiritual landscapes*). Šajā sekcijā īpaši lielu interesi izsauca Aļģirda Girininka un Lina Daugnoras (Klaipēdas Universitāte) referāts par Kretonas 1 C apmetnē atsegtajiem apbedījumiem (3 vīriēši, 1 sievietē un 3 gadus vecs bērns), kuru kapa piedevas – maskas liecina par apmetnes iedzīvotāju piederību šamanistisku darbību piekopējiem. Maskas, iespējams, izgrieztas no cilvēku bļodas kauliem.

Referātu par plākšņveidīgām cilvēku zelta figūrām nolasīja Lote Hedegere (Oslo Universitāte, Norvēģija), norādot, ka tika gatavota ne tikai viena atsevišķa figūra, bet arī to grupas. Tās tiek attiecinātas uz laiku no 550./600. līdz 800. gadam un liecina par šamanisma tradīcijām senajā Skandināvijā.

Savukārt šo rindu autore nolasīja referātu par kaulā grieztajām čūsku figūrām Austrumbaltijā un tai pieguļošos reģionos, vērsot uzmanību uz čūskas atveidojumiem uz šamaņa bungām. Šīs figūras tika klasificētas kā odzei vai zalktim piederīgas. Visspilgtākie čūsku atveidojumi ir iegūti Aboras vēlā neolīta apmetnes arheoloģiskajos izrakumos. Odzes figūras veidotas ar izgriezto līkloča līniju uz muguras, bet galva parādīta kā dzeloša. Lielāka uzmanība veltīta zalkšu veidojumiem. Visām zalkša figūrām ir izteikta galva ar reljefi izceltam acīm, turklāt vērojamas atšķirības sievišķo un vīrišķo figūru veidojumos. No Aboras apmetnē atrastajiem diviem eksemplāriem sievišķais ir niansēti traktēts, vīrišķais ir rupjāk darināts. Tas neapšaubāmi liecina par čūskas, īpaši zalkša, lomu vēlā neolīta cilvēku priekšstatos par sievišķā un vīrišķā identificēšanu. Šīs fiksētās zalkša atšķirības ir unikāls fakts, jo arheologi parasti runā tikai par čūsku, neievērojot to kārtas un sugas diferenciaciju. Šamanisma pie-

kopēji čūskās saskatīja pazemes valstij piederīgus, atdzimšanu pārstāvošus spēkus.

LU Vēstures un filozofijas fakultātes dekāns Andris Šnē, piedaloties apaļā galda diskusijā par arheologu atklājumiem Eiropā un pasaulē, veltīja uzmanību arheoloģijas un arheologa profesijas attīstībai Latvijā, uzsvērot faktu par arheoloģijas krīzi pagājušā gadsimta 90. gados, arheoloģiju pārkārtojot un modernizējot atbilstoši eiropeiskām nostādņēm. Savu referātu Andris Šnē bija veltījis problēmai par varu un ainavu: sabiedrība, identitāte un ilga laika pārmaiņas viduslaiku Livonijā. Tika norādīts, ka ir kritiski jāizvērtē 13.–16. gs. pārstāvošie ideoloģiski orientētie viduslaiku avoti.

Ne mazāk interesantu sekciju bija organizējuši Tenno Jonuks (Igaunijas Literatūras muzejs) kopā ar Esteri Orasu (Kembridžas Universitāte) par reliģijas arheoloģiju: metodoloģiskās diskusijas. Sekcijā par indigēnam pakļautām teritorijām, kuras viens no vadītājiem bija Heiki Valks (Tartu Universitāte), bija pieteikts arī Jura Urtāna referāts par viduslaiku akmens krustiem Piedrujā. Savukārt sekcijas par bērnu aizvēsturē un vēsturiskās sabiedrībās organizēšanā piedalījās arī Aija Vilks.

Sekciju “Cilvēku DNS un arheoloģija” organizēja Filips Endikots (Cilvēka muzejs, Francija), Eliška Podgorna un Viktors Cernijs (abi no Čehijas ZA Arheoloģijas institūta). Uzmanība tajā bija vērsta uz dažāda rakstura paraugu izpēti, kā arī arheoģenētiku pētījumiem mūsdienu cilvēku populāciju ģenētiskajā dažādībā. Šīs populācijas ir uzrādījušas nozīmīgus demogrāfiskos sprādzienus pagātnē, kas ir saistīti ar eksistences rakstura maiņu neolītā.

Šajā sekcijā piedalījās zinātnieku grupas no Austrijas (Insbrukas Medicīnas universitāte), Austrālijas (Adelaidas un Sidnejas universitātes), ASV (*Pacific biosciences*), Dānijas (Dabas vēstures muzejs), Francijas (Pastēra institūts), Izraēlas (*Rambam* medicīniskais centrs), Nīderlandes (Roterdamas medicīniskais centrs) un Vācijas (Maincas Universitāte, Aizvēstures muzejs Hallē). Tika apspriests jautājums par neolīta mitohondriālā gēnoma atklājumu Eiropā – plaša cilvēka populācijas dinamikā.

Čehu speciālisti demonstrēja slavenā Lohenices agrā bronzas laikmeta kapalaika antropoģenētisko pētījumu rezultātus (sk.: *Praehistorica*, XVI, Univerzita Karlova, Praha).

Interesentiem var ieteikt iepazīties ar no Pilzenes atvestajām referātu tēzēm “*Abstracts 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists 2013 Pilsen/Czech Republic*” (Plzeň, 2013, 463 lpp.). Tās ir atrodamas Latvijas vēstures institūta bibliotēkā, kur meklējama arī Jana Bouzeka šī ziņojuma autorei dāvinātā grāmata “Čehu aizvēsture Eiropas kontekstā” angļu valodā.

Šajā sakarībā ieteicams vērst uzmanību uz arheoloģisko atklājumu interpretāciju, jo šeit var atrast daudz interesantu traktējumu, kā, piemēram: starpreģionālie kontakti Eiropā 1. gadu tūkstoši pr.Kr., Austrumi–Rietumi un to loma Centrālās Eiropas dzelzs laikmetā, apbedījumu uzkalniņu sociālā dimensija, tirdzniecība un maiņa bronzas laikmetā, akmens rīku tehnoloģija, funkcionālie pētījumi un menedžments, slimības un veselība arheoloģiskajā materiālā, keramikas vēstījumi par cilvēku, kas to gatavojis.

Ilze B. Loze,
Eiropas arheologu asociācijas
dibināšanas komitejas locekle